

Európa Dohány utcai öröksége

Az Európai Unió az UNESCO világörökségi jegyzékének mintájára 2013-tól kezdődően keresi – és nevezi meg – azokat a helyszíneket, amelyek kiemelkedően jelképezik az európaisághoz tartozó kulturális alapértékeket. Azokat az épületeket, intézményeket, amelyeknek jelentős szerepük volt, van – és lehet a jövőben is – az uniós polgárok önzonosság-tudatának alakulásában. Az Európai Örökség cím odaítélését minden évben hosszas kiválasztási eljárás előzi meg. Egy erre felkért nemzetközi szakértői bizottság évről évre huszonöt kulturális örökségi helyszínt választ ki a tagországok nemzeti pályázatainak legjobbjai közül, hogy újabb vizsgálódások és rostálási fordulók után javaslatot tehessenek a nyertesekre.

Az említett épületet 1859 őszén avatták fel, amely esemény maga is jelképpé vált. A nemcsak stílusában, utcasíkot megtörő (Jeruzsálem felé történt) tájolásában, hanem külméretében, és befogadóképességében is különleges építmény a magyarországi zsidó emancipáció, a pesti zsidóság vallási összefogásának, gazdasági és alkotó erejének szimbóluma lett.

A Pesti Izraelita Hitközség 1841-ben szerezte meg a Síp utcai telket, majd a Dohány utcaig nyúló rész is birtokába került. Mindez a régóta tervezett önálló zsinagóga felépítését célozta, hiszen a különböző épületekben – köztük a Károly körüti Orczy-házban, a Király utcai „Fehér lúd” házban – működő imatermek széttagolták a közösséget. Az építkezés

A Dohány utcai zsinagóga 1890 körül (Budapest Anno, Corvina, Budapest, 1996, 91. kép.)

Hazánkat eddig két alkalommal érte az a kiüntetés, hogy az európaisághoz tett kulturális hozzájárulását Európai Örökség címmel ismerték el. 2016-ig az egykori határátörésem rendezvényre emlékeztető soproni Páneurópai Piknik Emlékpark és a fővárosi Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem, közkedvelt nevén a Zeneakadémia érdemelte ki, hogy földrészünk kiemelkedő kulturális értékének nyilvánítsák.

Tavaly decemberben érkezett a hír: az EU döntésével újabb magyarországi helyszínnel, a budapesti Dohány utcai Zsinagógával gyarapodik a jegyzék.

jelentőségét mutatja, hogy József nádor főépítészt, városrendezőjét, a Pesten – egy áttelepült bécsi építész család gyermekeként – született Hild Józsefet is tervezésre bírták. (Az ő munkája volt többek közt a Deák téri evangélikus templom, az esztergomi bazilika, az egeri főszékesegyház és a pesti Gerbeaud-ház is.) Hild megmaradt jól ismert – ekkorra azonban már kissé túlhaladott – stílusánál, a klasszicizmusnál. Ez azonban nem nyerte el a hitközségi építési bizottság tetszését, amely a gyökereikre jobban utaló építményben gondolkodott. A zsinagógaterv elkészítésére szintén felkért, német polgári családból

származó *Feszl* Frigyes (kinek nevét később a Pesti Vigadó épülete örögbítette) egy bizánci stílusjegyeket mutató imaház-elgondolással állt elő. Győztesnek végül a harmadik meghívott, Ludwig *Förster* bajor születésű osztrák építész (a bécsi zsinagóga korábbi tervezője) mór stílusú épülettervét hirdették ki. A zsinagóga belső kialakításban *Feszl*nek is adtak részfeladatokat, s a kivitelezési munkálatok egy részét *Hildre* bízták.

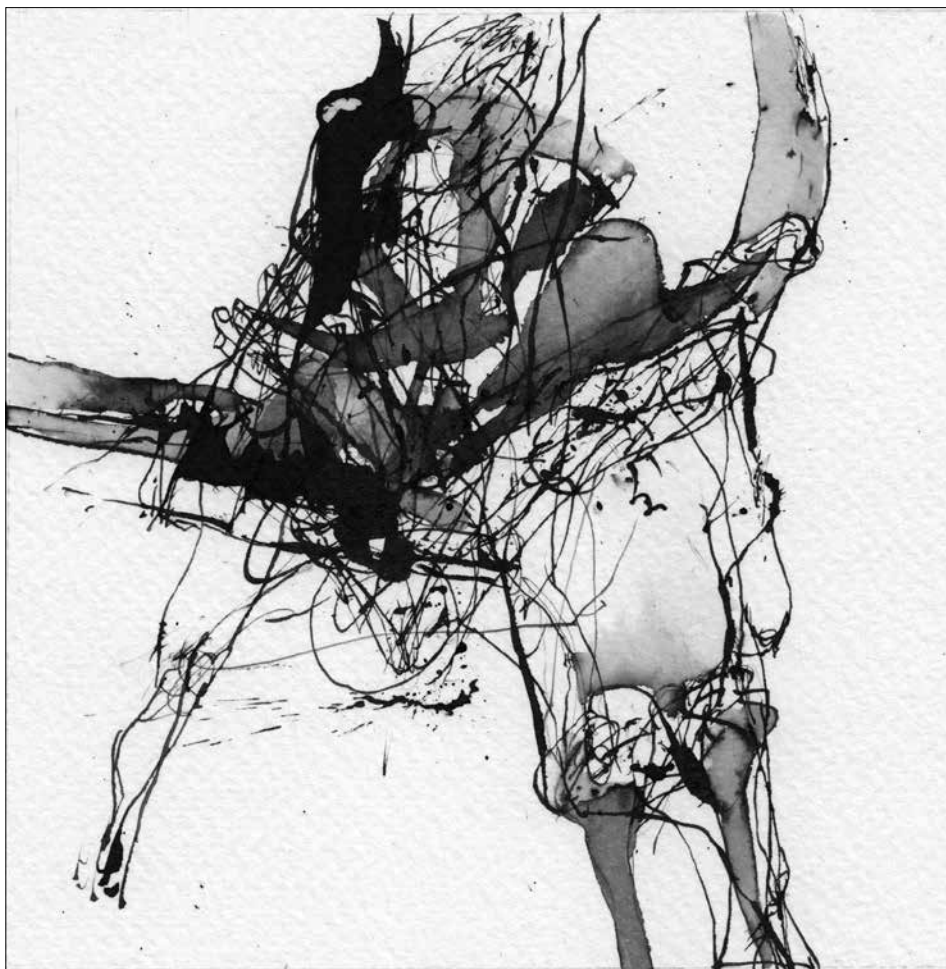
Négyévnyi építkezés után egy romantikus-mór stílusban, óriási homlokzati rózsablakkal, 44 méter magas ikertornyokkal és látványos toronykupolákkal ellátott épületet emeltek. Az 1200 négyzetméteres belső terű, 26 méter belmagasságú épület, méretét tekintve Európa legnagyobb, s a New York-i (manhattani) *Emanu-El* (a szó jelentése: *Velünk az Isten*) mögött pedig a világ második legnagyobb zsinagógája. Befogadóképességét tekintve azonban világszerte, hiszen az amerikai létesítmény 2500 férőhelyes, a Dohány utcaiban viszont a földszinten 1497 férfi, az emeleti karzatokon pedig 1472 női ülés található.

Az épület jelképi ereje az idők során tovább bővült: falai között – a kor nagyjai jelenlétében – tartották meg 1860-ban a zsidó-magyar testvériesülés ünnepségét. Telkén emelték a Hősök templomát az I. világháború harcterein küzdő magyarországi zsidó hősök (mintegy tízezer zsidó vallású magyar

hősi halott) emlékére. Egyik fő épületszárnyában (a mai Izrael megálmodója, *Herzl* Tivadar szülőháza helyén) működik a Zsidó Vallási és Történeti Gyűjtemény (melynek megújult állandó kiállításáról a *BARÁTSÁG* 2017/5. számában tudósítottunk). A zsinagóga telke a II. világháború idején temetőként is szolgált: kertjében hantolták el a budapesti gettó embertelen körülményei közepette elhunytak egy részét. Többeket ugyan később kihantoltak és másutt újratemettek, de a kert így is közel hétezer áldozat végső nyughelye maradt. A zsinagóga mögötti *Wallenberg* Emlékkertben álló, *Varga* Imre szobrászművész által tervezett mártíremlékmű is ezekre a vészterhes időkre, a holokauszt során elpusztított emberi sorsokra figyelmeztet. A kertben áll a vészorszak idején zsidók tízezreit megmentő *Raoul Wallenberg*, *Giorgio Perlasca* és *Per Anger* emlékműve, valamint *Wallenberg* embermentő akcióit segítő húsz munkatársának emléktáblája is.

Az Európai Unió most ezt az építészeti, vallási, kulturális és történelmi hagyományegyüttest, ezt a máig mozgósító örökséget találta világrészünk szellemisége szempontjából meghatározó jelentőségűnek, felmutatandó értéknek. Az erről szóló elismerést ez év márciusában Bulgáriában fogják ünnepélyes keretek között átadni.

-háes-

Damó István:
Az Úr haragosai,
avagy az el
nem hangzott
párbeszéd
2016, tusrajz, papír,
13x13 cm